

UMELECKÉ KOORDINÁTY LEONIDA ANDREJEVA V KONTEXTE FILOZOFIE ARTHURA SCHOPENHAUERA A FRIEDRICH NIETZSCHEHO

LITERARY WORK OF LEONID ANDREYEV IN THE CONTEXT OF ARTHUR SCHOPENHAUER'S
AND FRIEDRICH NIETZSCHE'S PHILOSOPHY

Natália Dúbravská

**Katedra slovanských jazykov, Filozofická fakulta, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici,
Slovenská republika**

7330 prekladateľstvo a tlmočníctvo, 2. rok v 2. stupni štúdia, denná forma štúdia

natalia.dubravska@gmail.com

Vedúca práce: **doc. PhDr. Marta Kováčová, PhD. (Marta.Kovacova@umb.sk)**

Kľúčové slová

Leonid Andrejev, Arthur Schopenhauer, Friedrich Nietzsche, vôľa, nadčlovek

Key words

Leonid Andreyev, Arthur Schopenhauer, Friedrich Nietzsche, will, overman

Úvod

Na formovaní svetonázoru spisovateľa Leonida Andrejeva, predstaviteľa ruskej literárnej moderny, sa významnou mierou podieľal filozofický odkaz nemeckej voluntaristickej školy. Autor si po vzore dvoch popredných ideológov smeru – Arthura Schopenhauera a Friedricha Nietzscheho – osvojil koncept vôle ako esencie jestvovania, ktorý sa pre neho stal východiskom pri interpretácii skutočnosti.

Andrejevova percepcia oboch ideových systémov, ich výklad a porovnanie na ploche literárnych diel sa stali predmetom spracovania našej štúdie. V nej sa pokúsime analyzovať rozsah, ako aj konkrétnu podobu, v ktorej sa myšlienky Nietzscheho a Schopenhauera premietli do diela spisovateľa.

Prvá kapitola sa bude niesť v duchu stručného rozboru Andrejevovej filozofickej koncepcie a programu tvorby. V tejto časti sa pokúsime identifikovať faktory, ktoré podmienili utváranie autorovej osobnosti a ktoré v konečnom dôsledku ovplyvnili ideovú náplň jeho diel.

Predmetom druhej a zároveň nosnej časti, rozčlenenej na dve podkapitoly, bude detailná analýza filozofických východísk spisovateľovej tvorby. V nej upriamime pozornosť na interpretáciu polaritných myšlienkových stanovísk Nietzscheho a Schopenhauera k pojmu vôle, ktoré navzájom konfrontujeme v kontexte autorových literárnych prác.

1. Leonid Nikolajevič Andrejev: tragik svojej doby

Modernisticko-dekadentné tendencie, charakteristické pre literatúru na sklonku 19. a začiatku 20. storočia, sa azda nepremietli do tvorby ani jedného ruského spisovateľa v takej miere ako v diele Leonida Nikolajeviča Andrejeva. Téma samoty, odcudzenia, úpadku, pesimizmu a skepsy sa nestala len výrazovým prostriedkom neskorších prác autora, ale aj celkovým programom jeho tvorby a východiskom pri zobrazovaní skutočnosti. Andrejev na ploche svojich diel čitateľovi sprostredkováva trpký obraz atmosféry na prelome dvoch storočí. Spisovateľova tvorba je výrazom protestu proti dobovému statusu quo, ktorého produktom je stav sociálnej a duchovnej paralýzy spoločnosti. Svet, znázornený v prácach prozaika a dramatika, predstavuje chaotický makrokosmos, v ktorom zavládli princípy absurdna. Je nehostinným miestom, odporujúcim zásadám racionálna, odsúdeným na degradáciu a postupný zánik.

Andrejevovo tragické videnie sveta však nemožno chápať len vo svetle dominantných vývinových tendencií na súdobej literárnej scéne. Pod pesimizmus spisovateľa sa vo veľkej miere

podpísali tak osobné, ako aj spoločenské faktory. Prvé dve dekády 20. storočia, poznačené organizovaním revolučného proticárskeho odboja, porážkou prvej revolúcie, krvavými represáliami, vypuknutím prvej svetovej vojny a definitívnym pádom samodržavia, boli pre Andrejeva obdobím dezilúzie (Fromková, 1960). Idealizovaný spoločenský prevrat, ktorý mal urobiť konečnú bodku za stáročiami autokratického útlaku, nenaplnil autorove očakávania a umocnil jeho skepsu voči možnosti spoločenskej obrody. Po Októbrovej revolúcii vzniká medzi Andrejevom a Ruskom hlboká priepasť. Ako odvrhnutá sirota sa autor po uznaní nezávislosti dosiaľ červeného Fínska nedobrovoľne ocitá za hranicami vlasti, ku ktorej si viac nedokáže nájsť cestu, a v opustenom dome uprostred ničoho, úplne odrezaný od civilizácie, dožíva posledné roky svojho života (Andrejev, 1996).

Andrejevova izolácia a odcudzenosť od sveta, ktorá je ústredným motívom väčšiny prác spisovateľa, bezprostredne pramení z jeho neschopnosti postihnúť podstatu bytia. Tvorba autora je zúfalým, priam sizyfovským úsilím dešifrovať zmysel životného kolobehu a racionálne tak zdôvodniť jeho opodstatnenosť. Spisovateľ neustále osciluje medzi temer fanatickou vierou v možnosť poznania podstaty skutočnosti a ortodoxným agnosticizmom. Podobne ako jedna z postáv poviedky *Prizraky*, ktorá dňom i nocou klope na dvere v snahe zistiť, čo je za nimi, aj samotný Andrejev sa neprestajne dožaduje relevantnej pravdy (Mikulášová-Škrídllová, 1992). Aj napriek tomu však nedokáže prekenuť fiktívny múr, ktorý ho oddeľuje od poznania, v dôsledku čoho dospieva k trpkému zisteniu, že „človeku nie je dané poznať“ (Mikulášová-Škrídllová, 1992, s. 279).

Existencia neobsiahnuteľná ľudským umom je podľa spisovateľa bezúčelná. Pokiaľ rozum, ako kvintesencia poznania, zlyháva v konfrontácii s realitou, človek tak stráca „jediný hodnotný základ“ (Mikulášová-Škrídllová, 1992, s. 280), garantujúci osobnú slobodu, a ocitá sa v područí slepej vôle. Ľudská bytosť, limitovaná vlastným nedokonalým vnímaním objektívnej skutočnosti a podliehajúca prejavom vrodenej animálnosti, preto z pohľadu autora predstavuje akúsi bábku v rukách osudu, ktorá sa márne vzpiera nezmyselnému údely.

Aj napriek svojmu presvedčeniu o absurdite ľudského jestvovania však Andrejev nepovažuje smrť za jednoznačnú odpoveď na pozemské utrpenie. Spisovateľ, ako aj jeho literárni hrdinovia na jednej strane proklamujú neudržateľnosť bytia a hľadajú východisko vo vlastnej deštrukcii. Na strane druhej ich ale pud sebazáchovy núti zotrvať v akomsi circulus vitiosus, bludnom kruhu života, a niesť svoje bremeno až do konca. Autor sa tak ocitá pred typicky hamletovskou dilemou, v rámci ktorej si musí zvoliť medzi možnosťou úplnej negácie bytia a jeho akceptovaním: „... bál som sa života a bál som sa smrti a nevedel som, po čom túžim viac – či po živote, alebo po smrti“ (Andrejev, 1992, s. 280).

Autorská koncepcia života, vybudovaná na ideovej báze nemeckej voluntaristickej filozofie, sa v tvorbe Andrejeva prejavuje v podobe dvoch protichodných tendencií. V prvom prípade ide o príklon k schopenhauerovskej pesimistickej ideológii kvietizmu, odmietajúcej dominantné postavenie vôle ako hybnej sily človeka na úkor poznania a akcentujúcej iracionálnosť bytia a nevyhnutnosť rezignácie v duchu asketizmu. Druhé ideové východisko je, naopak, inklináciou k Nietzscheho individualistickej filozofii nadľudstva, vyzdvihujúcej vôľu k životu a volajúcej po potrebe deštrukcie ľlivej reality a návratu k prirodzenej podstate človeka. Analýza a komparácia spomenutých názorových systémov v kontexte tvorby Leonida Andrejeva bude predmetom nasledujúcich častí príspevku.

2. Filozofické východiská tvorby L. Andrejeva

2.1. Schopenhauerov človek vôle a predstavy v diele spisovateľa: negácia vôle k životu

Andrejevova interpretácia skutočnosti, predstavená v úvodnej kapitole práce, stavia na ideovej platforme Schopenhauerovho objektívneho idealizmu a fenomenalizmu (Mihina a kol., 1999). Hlavným východiskom filozofickej koncepcie ruského spisovateľa a nemeckého mysliteľa je fenomén vôle ako esencie jestvovania. Andrejev i Schopenhauer analyzujú jej imperatívny charakter, diskrepanciu vo vzťahu k realite a negatívne implikácie tohto vzťahu v živote jednotlivca.

Ťažiskom Schopenhauerovej dualistickej percepcie sveta je kategória vôle a predstavy ako dvoch princípov ľudskej podstaty. Filozof na jednej strane chápe človeka v rovine subjektu, v ktorého vedomí sa svet realizuje formou predstavy. Na strane druhej ho zároveň definuje ako mechanizmus riadený afekciami vôle. Vôľa je podľa Schopenhauera jedinou univerzálnou, nemennou axiómou

a substanciou bytia, nepodliehajúcou zákonu kauzality. Predstavuje základný formotvorný element osobnosti a bezprostredný determinant ľudského konania. Na rozdiel od sekundárneho, empirického poznania je vôľa primárna a apriórne daná. Poznanie je len sprievodným javom, akcidentom, regulujúcim jej externé prejavy (Schopenhauer, 2010b).

Oproti tradičnej materialistickej dogme, vychádzajúcej z percepcie hmoty ako piliera existencie, buduje Schopenhauer vlastnú idealistickú koncepciu, postavenú na metafyzickom základe. Substancia z pohľadu filozofa i napriek všeobecnému presvedčeniu nespočíva v matérii, ale v inom, abstraktnom princípe. Vôľa podľa neho na rozdiel od hmoty nie je vystavená pôsobeniu časového faktora, a preto nepodlieha postupnej degradácii (Schopenhauer, 2010b). Zatiaľ čo je efemérne poznanie ako číry jav a produkt rozumu podmienené existenciou materiálneho organizmu a spoločne s ním zaniká, vôľa i naďalej „sama pre seba trvá: výlučne ona je totiž nemenná, nezničiteľná, nestarnúca a nefyzická“ (Schopenhauer, 2010b, s. 311).

Časová a materiálna nepodmienenosť vôle a prirodzenosť, s akou sa realizuje, podľa Schopenhauera dokazuje jej pôvodnosť a dominanciu vo vzťahu k poznaniu (Schopenhauer, 2010b). Základná funkcia vôle sa pritom z pohľadu filozofa manifestuje selekciou medzi chcením a nechcením, ktoré sa uskutočňuje bezprostredne a „s najväčšou ľahkosťou“ (Schopenhauer, 2010b, s. 268). Vôľa je vo svojej činnosti neúnavná. Predstavuje permanentné úsilie, nepodliehajúce rušivému vplyvu poznania, zamerané na uspokojenie existenčných nárokov jednotlivca (Schopenhauer, 2010b).

V ideovom systéme nemeckého mysliteľa vystupuje organizmus ako objektita vôle. Každé pôsobenie na organizmus je teda aj priamym pôsobením na vôľu. Vzájomná interakcia vôle a vonkajšieho prostredia a z nej plynúci vzťah medzi individuálnymi nárokmi a uspôsobenosťou reality má podľa Schopenhauera v praxi dve polaritné implikácie. Pokiaľ vonkajšie impulzy, ktorým organizmus podlieha, zodpovedajú vôľovým požiadavkám jednotlivca, podnecujú v ňom vznik stavu blaženosti. Každý nesúlad medzi vôľou a externými faktormi sa však demonštruje v podobe bolesti. Keďže filozof redukuje existenciu na nepretržitý proces chcenia, prameniari z absencie prostriedku na dokonalé uspokojenie potrieb, akákoľvek pretrvávajúca inkoherenca medzi nárokmi a skutočnosťou musí mať z jeho perspektívy za následok trvalý pocit utrpenia (Schopenhauer, 2010b).

Schopenhauerova interpretácia vôle a jej implikácií pri kolízii s realitou sa vo veľkej miere premietla aj do životných osudov literárnych postáv z pera Leonida Andrejeva. Sergej Petrovič (*Рассказ о Сергее Петровиче*, 1900; [*Poviedka o Sergejovi Petrovičovi*]), hrdina rovnomennej poviedky, sa, podobne ako väčšina andrejevovských protagonistov, nachádza v stave hlbkej existenciálnej krízy. Ako príčinu tohto stavu uvádza dlhodobú neschopnosť presadiť osobnú vôľu na úkor reality. Na základe hĺbkovej introspekcie dospieva hrdina k trom faktorom, podmieňujúcim možnosť vlastnej sebarealizácie – šťastiu, sile a slobode, teda princípom, ktoré považuje za hlavné atribúty nadľudstva. Iba tieto hodnoty mu, z jeho pohľadu, môžu byť garanciou svojbytnosti a plnohodnotného života.

Reálny svet však Sergejovi Petrovičovi nedokáže poskytnúť platformu, na ktorej by mohol realizovať vlastnú vôľu. Jeho vôľovým ideálom odporuje už samotné gro skutočnosti. Hrdina v dôsledku toho stráca akýkoľvek oporný bod. Ocituje sa v stave duševnej paralýzy a jeho bytie stagnuje: „... štvorá sa nahor po kariérom rebríčku, a keď dosiahne jeho stred, zastane...“ (Andrejev, 1981, s. 65) (1).

Pretrvávajúci konflikt medzi vôľovými nárokmi a realitou má u hlavného protagonistu za následok permanentný pocit frustrácie. Nemožnosť naplno uskutočniť to, čo mu diktuje vôľa, v ňom podkopáva základy vnútornej integrity a degraduje kvalitu života. Existencia par excellence ho stiesňuje a nemá pre neho viac význam.

Ani zdanlivo dokonalé uspokojenie individuálnych potrieb však podľa Schopenhauera nedokáže navodiť pocit trvalého blaha (Schopenhauer, 2010a). Každé splnené želanie je len temporálne a takmer bezprostredne „uvoľňuje miesto novému“ (Schopenhauer, 2010a, s. 287). Filozof vníma bytie ako hru „ustavičného prechádzania od želania k uspokojeniu a od neho k novému želaniu, ktorej rýchly priebeh sa nazýva šťastím a pomalý utrpením“ (Schopenhauer, 2010a, s. 247). Jediným prechodným momentom tejto nekonečnej fluktuácie medzi neprestajným chcením

a uspokojením, teda utrpením a blaženosťou, je pritom z jeho pohľadu „strašná, život ochromujúca nuda, nejasná túžba bez akéhokoľvek určitého objektu“ (Schopenhauer, 2010a, s. 247).

Keďže úsilie vynaložené na realizáciu potrieb vo veľkej miere prevyšuje výsledný pocit zadostučinenia, život ako taký je podľa filozofa podnikom, „ktorého výnos ani zďaleka nepokrýva náklady“ (Schopenhauer, 2010b, s. 457). Akákoľvek snaha o jeho uchovanie či prolongáciu je zároveň snahou o zotrvanie v stave permanentného utrpenia, a preto odporuje ráciu. Schopenhauer vo svojej koncepcii striktnie odmieta postulát, vychádzajúci z predstavy, že človek je stvorený na to, aby bol šťastný (Schopenhauer, 2010b). Život a svet z pohľadu nemeckého mysliteľa „vôbec nie sú zariadené tak, aby sa v nich dalo šťastne jestvovať“ (Schopenhauer, 2010b, s. 808). Aj z toho dôvodu považuje filozof ich negáciu pri konfrontácii s otázkami existencie za jedinú adekvátne stanovisko.

Ani vedomie zjavnej bezvýznamnosti a nezmyselnosti bytia však nedokáže definitívne eliminovať inštinktívny strach zo smrti. Každý organizmus podlieha nekompromisnému diktátu vôle – sile, vyžadujúcej bezpodmienečnú oddanosť životu. Strach z pomínutelnosti je preto iracionálnou, no prirodzenou reakciou individua na možnosť nebytia (Schopenhauer, 2010b).

Na zrejmú absurditu neutíchajúcej vôle k životu a strachu zo zániku sa snaží poukázať aj autor poviedky *Поконь* (1911; [*Pokoj*]). Starý hodnostár, ktorý je ústrednou postavou diela, čelí tvárou v tvár blížiacej sa smrti nekonečnej dileme. Uvedomujúc si svoj neodvratný koniec, musí uskutočniť voľbu, ktorá rozhodne o jeho ďalšom osude.

Hrdina na jednej strane pociťuje nesmiernu únavu z nepretržitého kolotoča bytia. Dlhý a namáhavý život sa mu po telesnej i duševnej stránke spríkril a zanechal po sebe trpkú pachuť rutiny: „*Očiam jeho zunoval sa pohľad na krásu – presýtený bol jeho zrak; aj uši jeho horšie počuli, i samotná radosť srdca jeho znavené gniavila*“ (Andrejev, 1994, s. 7) (2). Hodnostár preto v očakávanej smrti vidí prísľub večného pokoja a bezhraničnej slobody. Ani vidina oslobodzujúceho konca v ňom však nedokáže uhasiť slepú túžbu po bytí a zo strachu pred smrťou sa za každú cenu snaží posilniť puto, ktoré ho s ním spája: „*Chcelo sa mu ešte žiť – hoci len na chvíľu...*“ (Andrejev, 1994, s. 7) (3). V snahe zotrvať medzi živými je preto ochotný prikloniť sa hoc aj k existencii vo večnom zatratení.

Hrdinova silná spätosť s bytím je výrazom zreteľnej superiority vôle k životu. Vrodený pud sebazáchovy núti protagonistu utiekať sa k falošnej predstave o existencii, prebývať v jej bludnom kruhu a odvracať sa od racionálnej smrti. Hodnostár odmieta absolútny zánik, hoci len ten z neho dokáže sňať jarmo súženia, spôsobené absenciou dokonalého objektu chcenia, schopného nastoliť permanentný stav blaženosti. Namiesto večného pokoja si volí večné utrpenie – neustálu osciláciu medzi bolesťou a trýznivou nudou, bez nároku na konečnú gratifikáciu: „*A čo je to vlastne utrpenie? – uvažoval. – Či vari nebol celý môj život utrpením? A predsa je len dobre na svete*“ (Andrejev, 1994, s. 11) (4).

2.2. Nietzscheho nadčlovek v diele spisovateľa: afirmácia vôle k životu

Paralelne so Schopenhauerovou kvietistickou percepciou skutočnosti, orientovanou proti vôľovému imperatívu, sa v tvorbe Leonida Andrejeva dostáva do popredia aj Nietzscheho individualistický vitalizmus. I keď oba názorové systémy vychádzajú z voluntaristickej koncepcie, definujúcej vôľu ako substanciu bytia, každý z nich reprezentuje z hľadiska svojej interpretácie stupňa dominancie vôle v živote jednotlivca iný ideový rámec. Zatiaľ čo Schopenhauer zastupuje myšlienkový prúd, ktorý odmieta superioritu vôle a vyzýva k mortifikácii akýchkoľvek vôľových prejavov, Nietzsche proklamuje jej absolútnu nepodmienenosť a nadradenosť.

Učenie Schopenhauerovho nástupcu je reakciou na kultúru antivitalizmu, ktorá vznikla v dôsledku duchovnej paralýzy modernej civilizácie. Filozof vystupuje proti neautentickému modelu života hlásajúcemu útek od pravej pozemskej skutočnosti, odcudzenie sa od prírodného sveta a povyšujúcemu iluzórnu existenciu v pseudorealite na nový ideál (Šlosiar, 2004). Pretrvávajúci status quo je podľa Nietzscheho produktom zhubnej morálky, ktorá „radikálne popiera základ života“ (Nietzsche, 2004, s. 119). Prirovnáva ju k „idiosynkrázii dekadentov so zatajeným úmyslom pomstiť sa na živote“ (Nietzsche, 2004, s. 120). Človek nesúci jej stigmatu z pohľadu mysliteľa popiera vlastnú

podstatu, stráca identitu a mení sa na neautentický derivát reality odsúdený na jestvovanie v homogénnom stáde (Šlosiar, 2004).

„Všetko, čo sa dosiaľ nazývalo pravdou,“ (Nietzsche, 2004, s. 120) je podľa Nietzscheho tá „najškodlivejšia, najzákernejšia, najpodzemnejšia forma klamstva“ (Nietzsche, 2004, s. 120). Celý doterajší „antisvet“ je vybudovaný na lži, povýšenej na metafyzickú pravdu, najvyššiu skutočnosť, ktorá podkopala základy pravej reality a narušila celistvosť zdravého sveta (Šlosiar, 2004). V jej mene boli človeku vštepované inštinkty „negácie, skazy a dekadencie“ (Nietzsche, 2004, s. 66) a naočkovaná morálka odosobnenia.

Filozof volá po potrebe „prehodnotenia všetkých hodnôt“ ako po „akte najvyššieho sebauvedomenia ľudstva“ (Nietzsche, 2004, s. 115). Svoje poslanie vidí v deštrukcii iluzórnosti, nihilizmu doby, v rúcaní modiel a v nastolení kultu „živého“ človeka. Nietzsche pokladá sám seba za prvého imoralistu, morálny „dynamit“, ničiteľa odvekých hodnôt, otrockej morálky a budovateľa novej spoločnosti na ruinách tej starej (Nietzsche, 2004).

Nietzscheho výzva k spoločenskému prevratu, likvidácii umelo vytvorených idolov, atavistických prežitkov minulosti a globálnej regenerácii rezonuje aj na ploche niekoľkých Andrejevových diel. Doktor Keržencev, hrdina novely *Мысль* (1902; [*Myseľ*]), ohlasuje príchod novej, dlho očakávanej dejinnej epochy, zbavenej zhubného dogmatizmu a modlárstva. On bude jej iniciátorom a sprostredkovateľom, ktorý v prospech nového sveta zrovná ten starý so zemou: „... vynájdem vec, ktorú svet tak dávno potrebuje. Bude to výbušnina. A to taká silná, akú ľudské oko jakživ neuzrelo – silnejšia ako dynamit. A keď ju vynájdem, vyhodím do vzduchu vašu prekliatu zem, na ktorej je tak veľa bohov, no niet jediného večného Boha“ (Andrejev, 1989, s. 128) (5).

Rovnaké posolstvo zaznieva aj z úst hlavného protagonistu drámy *Ignis Sanat* (1906). Savva, ústredná postava diela, sa vzpiera imperatívu doby. Sociálny konformizmus a schematizmus vníma ako formu útlaku, namierenú proti akémukoľvek prejavu individuality či pokusu o sebarealizáciu. Svet, vybudovaný na princípe násilnej nivelizácie a vštepovania kresťanských hodnôt a pokory, je pre neho nehostinným miestom: „Zo zeme ste spravili stoku, jatky, príbytok otrokov...“ (Andrejev, 2012, s. 180) (6). Túži sa vymaniť spod jarma otrockej morálky, raz a navždy zničiť marastický status quo a položiť základy liberalizmu a mravnej slobody: „Čo chcem? Oslobodiť zem. Oslobodiť človeka...“ (Andrejev, 2012, s. 181) (7). Jeho úsilie má byť zavŕšené návratom k prvopočiatku – prazákladu života, veku nevinnosti, nepoškvrnenému stigmou mravouky a kultúrnosti. Chce odstrániť všetko prebytočné a opäť uvidieť ľudstvo vo svojej „nahote“: „Holá zem a na nej holý človek. Holý, ako ho matka porodila“ (Andrejev, 2012, s. 163) (8).

Z ruín starého, postapokalyptického sveta podľa Savvu povstane nová generácia slobodných ľudí, ktorá urobí konečnú bodku za stáročiami morálnej poroby: „Už kráča slobodný človek! Zrodený v plameňoch! On sám je plameň a zmar! Koniec otrockej zeme!“ (Andrejev, 2012, s. 184) (9). Všetky modly sa rozpadnú na prach a nastane neobmedzená vláda človeka: „... a keď bude zničená desatina ich modiel, tí lokaji pocítia, že skončilo kráľovstvo ich Boha a nastalo kráľovstvo človeka“ (Andrejev, 2012, s. 163) (10). Tí, ktorí sa doposiaľ chorobne odvracali od skutočného života, hľadali spásu v ríši transcendentna a snažili sa svojou asketickou rétorikou vykoreniť všetko zdravé a životaschopné, zhynú na úkor nového, dokonalejšieho pokolenia: „Len hlupáci zhynú. Tí, pre ktorých je tento život ako račí pancier. Zostanú len slobodní a smelí, s mladou, dychtivou dušou a očami, ktorými objímajú svet. ... a nastolia nový život, lepší život, v ktorom bude človek môcť dýchať“ (Andrejev, 2012, s. 164) (11).

Ideológia hlavného hrdinu drámy *Ignis Sanat* priamo nadväzuje na koncept nadčloveka, ktorý predstavuje ideovú bázu Nietzscheho filozofie. Tak ako Savva aj nemecký mysliteľ vidí vo vyššom človeku zvestovateľa novej éry nepoznačenej dekadentnými prejavmi dožívajúceho nihilizmu. Nadčlovek je podľa neho zosobnením „kvalitatívne vyššieho biologického druhu“ (Šlosiar, 2004, s. 56), nespútanej dionýzovskej sily, ktorá má prekonať súčasného človeka zbaveného vôle k životu a akejkolvek identity (Nietzsche, 2002). Filozof v nadčloveku nachádza výraz archaickej syntézy tela a ducha, kalokagatický ideál absentujúci v skutočnom svete. Ako nezávislý tvorca vlastných hodnôt stojí v protiklade k trpiteľovi, nediferencovanému človeku masy. Odmieta poslušnú stádovitosť, sériovosť či násilné vštepovanie pokory. Nie je pasívnym prisluhovačom otrockej morálky – sám si je strojom adekvátnej mravouky vychádzajúcej z jeho individuálnych potrieb (Steiner, 2012).

Absolútna povznesenosť nad morálny imperatív je jednou z dominantných povahových črt doktora Kerženceva, protagonistu novely *Мысль* (1902). Hrdina je posadnutý myšlienkou vlastnej dokonalosti. Sám seba vníma ako objekt hodný zbožnej úcty, harmonický celok, v ktorom sa snúbi fyzická a duševná dokonalosť: „*Milujem sám seba, silu svojich svalov, silu svojej mysle – tak jasnej a presnej*“ (Andrejev, 1989, s. 96) (12). Vedomie kvalitatívnej superiority mu dodáva pocit osudovej predurčenosti na veľké skutky. Pokladá sa za reformátora par excellence, povolaneho slobodne zasahovať do spoločenského diania. Hrdina opovrhuje človekom stáda – jednotlivcom, ktorý sa nedokáže vzoprieť nivelizujúcemu diktátu spoločnosti a ktorý si osvojuje jej filozofiu sebazaprenia. On sám je senzuálne spätý so životom a jeho zmysel nevidí v asketizme, ale v autentickom bytí. Človek odvracajúci sa od pravej podstaty existencie a inklinujúci k eskapizmu a iluzórnosti naň preto z jeho pohľadu stráca nárok.

Keržencev je jediným determinantom vlastného konania. V dôsledku toho neakceptuje vplyv akejkoľvek externej sily na formovanie osobnej filozofie a identity. Viera vo vlastnú nezávislosť ho robí „... *slobodným a pánom nad ostatnými*“ (Andrejev, 1989, s. 98) (13). Len ona mu poskytuje platformu, na ktorej môže demonštrovať svoju silu a presadzovať autoritu: „... *nado mňa niet mocnejšieho...*“ (Andrejev, 1989, s. 126) (14). Hrdina sa jej preto odmieta vzdať na úkor etickej dogmy. Vlastné presvedčenie stavia vyššie ako univerzálne vzorce správania a pri realizácii vôle nepozná nijaké limitácie. Morálne odsúdenie svojho konania z toho hľadiska nepokladá za legitímne: „*Pre mňa niet sudcu, niet zákona, niet zákazu. Všetko smiem*“ (Andrejev, 1989, s. 127) (15).

Záver

Obdobie fin de siècle vnieslo na ruskú spoločenskú a kultúrnu scénu konca 19. a začiatku 20. storočia širokú škálu polaritných emócií. Na jednej strane sociálneho spektra zavládol stav frustrácie, pesimizmu, odcudzenia a skepsy, podmienený súdobými spoločensko-politickými determinantmi. Na strane druhej však pod vplyvom idealizovanej vízie budúcnosti vznikali zárodky optimizmu a exaltovanej nádeje na zmenu k lepšiemu.

Ambivalentnosť epochy na prelome dvoch storočí sa stala ústredným motívom väčšiny prác prozaika a dramatika, enfant terrible ruskej moderny, Leonida Andrejeva. Spisovateľ na ploche svojich diel sprostredkoval autentickú charakteristiku zeitgeistu upadajúceho cárskeho Ruska – identifikoval dominantné nálady v atmosfére nadchádzajúceho štátneho prevratu a v podobe alegórie ich transformoval do umelecky hodnotného literárneho odkazu. Výsledkom autorovho tvorivého úsilia je neortodoxný obraz stavu hlbokkej duševnej paralýzy a marazmu ruskej spoločnosti a predzvesti blížiacej sa sociálnej kataklizmy.

Andrejev analyzuje a interpretuje spoločenskú situáciu cez prizmu nemeckej voluntaristickej filozofie. Východiskom jeho interpretácie sa stávajú dva protichodné názorové systémy. V prvom prípade ide o Schopenhauerovu pesimistickú filozofiu kvietizmu, odmietajúcu superioritu vôle a vyzývajúcu k mortifikácii akýchkoľvek vôľových prejavov v duchu asketizmu. Druhé ideové východisko je, naopak, inklináciou k Nietzscheho individualistickému vitalizmu, proklamujúcemu absolútnu nepodmienenosť a nadradenosť vôle k životu a potrebu návratu k autentickému bytiu.

Uvedené ideové koncepcie dvoch predstaviteľov nemeckého voluntarizmu sme na ploche našej práce konfrontovali a interpretovali vo vzťahu k jednotlivým Andrejevovým literárnym postavám. Analýza a komparácia východiskového materiálu potvrdila existenciu paralel medzi tvorbou ruského spisovateľa a filozofickým odkazom nemeckých mysliteľov.

Poznámky

- (1) «... движется он по лестнице повышений и, достигнув средней ступеньки, останавливается...» (Všetky ukážky preložila autorka článku.)
- (2) «Глаза устали смотреть даже на прекрасное — насытилось зрение; и ухо стало слышать, и сама радость сделалась тяжелою для утомленного сердца.»
- (3) «Хотелось пожить еще, — хоть немного...»

- (4) «Что такое страдание? – думал он. – Разве не страданием была вся его жизнь, а как хорошо было жить.»
- (5) «... найду одну вещь, в которой давно назрела необходимость. Это будет взрывчатое вещество. Такое сильное, какого не видали еще люди: сильнее динамита... И когда я найду его, я взорву на воздух вашу проклятую землю, у которой так много богов и нет единого вечного Бога.»
- (6) «Превратили землю в помойную яму, в бойню, в жилище рабов...»
- (7) «Чего хочешь? Освободить землю. Освободить человека...»
- (8) «Голая земля, и на ней голый человек, голый, как мать родила.»
- (9) «Он идет, свободный человек! Он родится в пламени!.. Он сам – пламя и разрушение! Конец рабьей земле!»
- (10) «... когда так будет разрушен десяток их идолов, они почувствуют, холопы, что кончилось царство ихнего Бога и наступило царство человека.»
- (11) «Глупые пропадут, для которых эта жизнь как скорлупа для рака. Останутся только свободные и смелые, с молодой жадной душой, с ясными глазами, которые обнимают мир. ... и устроят новую жизнь, хорошую жизнь, где можно будет дышать человеку.»
- (12) «Я люблю себя, силу своих мышц, силу своей мысли, ясной и точной.»
- (13) «... свободным и господином над другими.»
- (14) «... никого нет сильнее меня...»
- (15) «Для меня нет судьбы, нет закона, нет недозволенного. Все можно.»

Literatúra

- ANDREJEV, Leonid. 2012. *Polnoe sobranije sočinenij i pisem v dvadcati trjoch tomach, tom 5.: Chudožestvennye proizvedenija (1906 – 1907)*. 1. vyd. Moskva : Nauka, 2012. 796 s. ISBN 978-5-02-036248-2
- ANDREJEV, Leonid. 2011. *Myseľ*. 2. vyd. Bratislava : Európa, 2011. 80 s. ISBN 978-80-89111-71-8
- ANDREJEV, Leonid. 1995. *Rasskazy*. 1. vyd. Paríž : Bookking International, 1995. 509 s. ISBN 287714-276-0
- ANDREJEV, Leonid. 1994. *Sobranije sočinenij v šesti tomach, tom 4.: Rasskazy, Saška Žegulec, pjesy (1911 – 1913)*. 1. vyd. Moskva : Chudožestvennaja literatura, 1994. 638 s. ISBN 5-280-01529-6
- ANDREJEV, Leonid. 1992. *Hry*. 1. vyd. Bratislava : Koordinačná rada pre vydávanie divadelných hier, 1992. 291 s. ISBN 80-85718-04-9
- ANDREJEV, Leonid. 1989. *Anatema: Izbrannyje proizvedenija*. 1. vyd. Kiev : Dnipro, 1989. 575 s. ISBN 5-308-00389-0
- ANDREJEV, Leonid. 1981. *Krasnyj smech: izbrannyje rasskazy i povesti*. 1. vyd. Minsk : Izdatel'stvo BGU im. V. I. Lenina, 1981. 432 s.
- ANDREJEV, Leonid. 1969. *Propasti*. 1. vyd. Praha : Lidové nakladatelství, 1969. 244 s. ISBN 26-039-69
- ANDREJEV, Leonid. 1925. *Spisy L. N Andrejeva. Svazek II.: Saška Žegulev a drobné povídky*. 1. vyd. Praha : Nakladatelství J. Otto, 1925. 373 s.
- ANDREJEV, Vadim. 1996. Človek a novelista chorý Ruskom: Aký bol. In: *Literárny týždenník*, roč. 9, 1996, č. 13, s. 8. ISSN 0862-5999
- FROMKOVÁ, Jarmila. 1960. Dílo Leonida Andrejeva. In: *Nelze odpustit*. 1. vyd. Praha : Státní nakladatelství krásné literatury, 1960. s. 453 – 466.
- MIHINA, František a kol. 1999. *Metamorfózy poklasickej filozofie: Príspevok k dejinám západoeurópskej filozofie 19. storočia*. 2. vyd. Bratislava : IRIS, 1999. 412 s. ISBN 80-88778-84-0
- MIKULÁŠOVÁ-ŠKRIDLOVÁ, Viera. 1992. Doslov. In: *Hry*. 1. vyd. Bratislava : Koordinačná rada pre vydávanie divadelných hier, 1992. s. 277 – 291. ISBN 80-85718-04-9
- NIETZSCHE, Friedrich. 2004. *Ecce Homo: Ako sa človek stane tým, čím je*. 1. vyd. Bratislava : Vydavateľstvo IRIS, 2004. 130 s. ISBN 80-89018-51-3
- NIETZSCHE, Friedrich. 2002. *Tak vravel Zarathustra. Kniha pre všetkých a pre nikoho*. 1. vyd. Bratislava : Vydavateľstvo IRIS, 2002. 236 s. ISBN 80-89018-28-9

- SCHOPENHAUER, Arthur. 2010a. *Svet ako vôľa a predstava. Prvý zväzok*. 1. vyd. Bratislava : Kalligram, 2010. 720 s. ISBN 978-80-8101-247-1
- SCHOPENHAUER, Arthur. 2010b. *Svet ako vôľa a predstava. Druhý zväzok*. 1. vyd. Bratislava : Kalligram, 2010. 848 s. ISBN 978-80-8101-247-1
- STEINER, Rudolf. 2012. *Friedrich Nietzsche, bojovník proti svojej dobe*. 1. vyd. Bratislava : Kalligram, 2012. 132 s. ISBN 978-80-8101-598-4
- ŠLOSIAR, Ján. 2004. *Filozofia človeka od voluntarizmu k existencializmu*. 1. vyd. Prievidza : Alius, 2004. 108 s. ISBN 80-969135-1-4

Summary

Proposed paper explores the message of German voluntaristic philosophy in the works of Russian modernist writer Leonid Nikolaievich Andreyev. Its subject matter deals with the philosophical system of two leading figures associated with the concept of 'will' – Arthur Schopenhauer and Friedrich Nietzsche – as well as the influence of their teaching on Andreyev's literary writings. Author of the paper analyses the phenomenon of 'will' from the perspective of the aforementioned philosophers, examines its significance in terms of human existence and determines its dominant position in relation to reason. The author subsequently confronts the acquired information with selected prosaic and dramatic texts of the Russian writer and identifies parallels between them. The paper concludes with evidence justifying the interrelation between Andreyev's work and the German system of thought.

O autorke

Natália Dúbravská je študentkou 2. ročníka magisterského stupňa v odbore prekladateľstvo a tlmočníctvo, v kombinácii anglický jazyk a kultúra – ruský jazyk a kultúra. Vo svojom výskume sa zaoberá ideovou bázou ruskej literárnej moderny, ktorú skúma cez prizmu dominantných myšlienkových smerov na súdobej filozofickej scéne.

Natália Dúbravská, Železná Breznica 53, 962 34 Železná Breznica, Slovenská republika